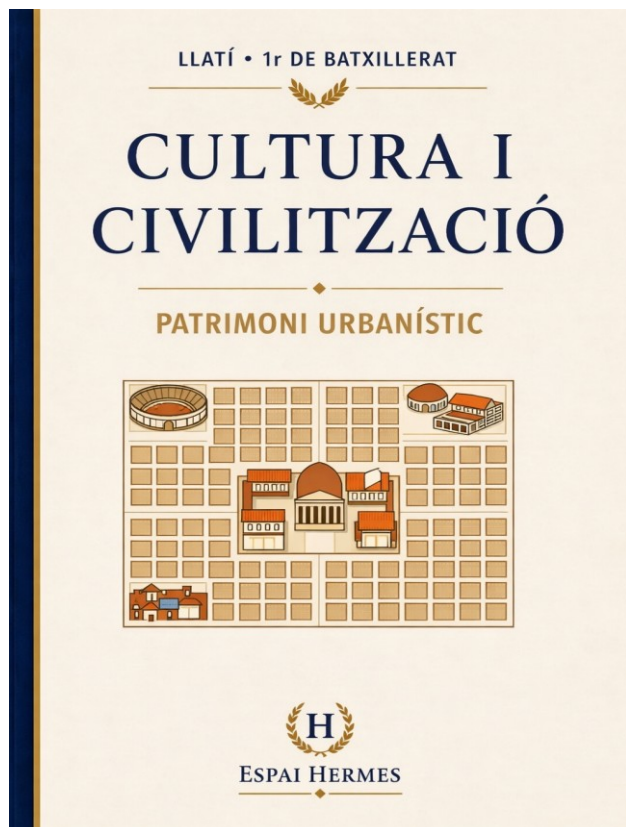

LLATÍ 1r BATXILLERAT

Patrimoni urbanístic

*Emporiae, Tàrraco, Ilerda, Bàrcino,
Emèrita Augusta*

La civilització romana fou, essencialment, una civilització urbana. A través de la fundació i transformació de ciutats, Roma va organitzar el territori, va exercir el poder i va difondre el seu model de vida. L'estudi de ciutats com Empòrion, Tàrraco, Ilerda, Bàrcino i Emèrita Augusta permet comprendre el procés de romanització a la Península Ibèrica i reconèixer el llegat romà present encara avui en el nostre paisatge urbà.

<https://espaihermes.com>

ISBN: 978-84-09-76230-9

CONTINGUT

Introducció.....	1
El procés de romanització	1
Emporiae (Empúries).....	2
Porta d'entrada a la Península Ibèrica.....	2
Nom llatí i cronologia	2
Origen previ	2
Context històric de la fundació romana	2
Paper històric destacat	2
Conflictes bèl·lics i personatges.....	2
Urbanisme i adaptació al territori	2
Edificis públics principals	2
Restes conservades en l'actualitat	3
Decadència i llegat.....	3
Tàrraco (Tarragona)	4
Nom llatí i cronologia	4
Origen previ	4
Context històric de la fundació.....	4
Paper històric destacat	4
Conflictes bèl·lics i personatges.....	4
Urbanisme i adaptació al territori	4
Edificis públics principals	4
Restes conservades avui.....	5
Decadència i llegat.....	5
Ilerda (Lleida)	6
Nom llatí i cronologia	6
Origen previ	6
Context històric de la fundació.....	6
Paper històric destacat	6
Conflictes bèl·lics i personatges.....	6
Urbanisme i adaptació al territori	6
Edificis públics principals	6
Restes conservades avui.....	7
Decadència i llegat.....	7
Bàrcino (Barcelona).....	8
Nom llatí i cronologia	8
Origen previ	8
Context històric de la fundació.....	8
Paper històric destacat	8
Conflictes bèl·lics i personatges.....	8
Urbanisme i adaptació al territori	8
Edificis públics principals	8
Restes conservades avui.....	9
Decadència i llegat.....	9
Emèrita Augusta (Mèrida)	10
Nom llatí i cronologia	10
Origen previ	10
Context històric de la fundació.....	10
Paper històric destacat	10
Conflictes bèl·lics i personatges.....	10
Urbanisme i adaptació al territori	10
Edificis públics principals	10
Restes conservades avui.....	11
Decadència i llegat.....	11

INTRODUCCIÓ

EL PROCÉS DE ROMANITZACIÓ

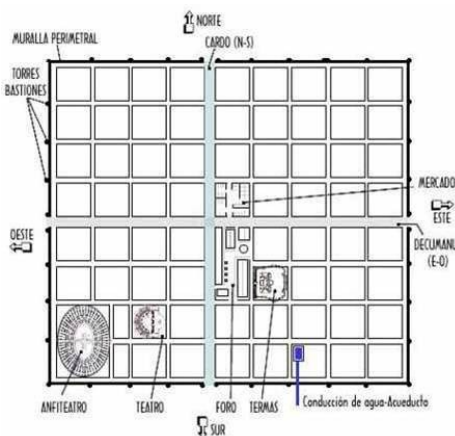
La civilització romana fou, essencialment, una *civilització urbana*. A través de la fundació i transformació de ciutats, Roma va organitzar el territori, va exercir el poder i va difondre el seu model de vida. En el món ibèric —on s'inscriu la Catalunya romana— no hi havia pròpiament ciutats, sinó sobretot poblats situats en llocs elevats i de caràcter defensiu. Només les colònies fundades pels grecs, com Empòrion, poden considerar-se nuclis veritablement urbans.

La societat ibèrica experimentà un profund trasbals amb l'arribada dels romans a partir de l'any 218 aC, quan les tropes romanes desembarcaren a *Empòrion* en el context de la *Segona Guerra Púnica*. Des d'allí, els romans avançaren cap al sud i establiren una base militar fortificada a *Tàrraco*, que amb el pas del temps esdevindria el principal centre administratiu romà del nord-est peninsular i, posteriorment, la capital de la província de la *Hispania Citerior*.

A partir del segle II aC, Roma va impulsar un programa planificat de colonització, basat principalment en el repartiment de terres entre els veterans de l'exèrcit. Aquest procés va donar lloc a una xarxa de ciutats d'importància diversa arreu del territori: algunes es fundaren *ex novo*, mentre que d'altres transformaren antics poblats ibèrics o colònies anteriors, integrant-los dins el sistema romà.

Les ciutats romanes solien seguir un traçat urbà regular, d'origen militar, inspirat en l'estructura del campament romà. Aquest model, conegut com a *estructura hipodàmica*, s'organitzava a partir de dos eixos principals: el *cardo*, orientat de nord a sud, i el *decumanus*, d'est a oest, que es creuaven al *Fòrum*, centre polític, econòmic i religiós de la ciutat. El recinte urbà acostumava a estar envoltat de muralles, amb portes principals que articulaven la comunicació amb el territori.

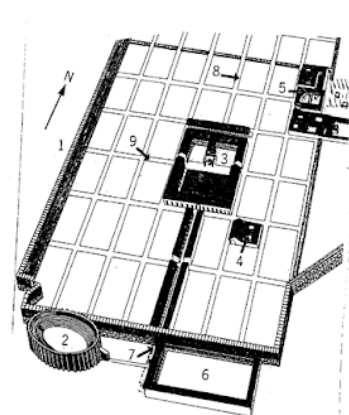
La ciutat esdevingué així el centre de serveis del territori: hi tenia lloc el mercat, s'hi concentraven els edificis administratius i religiosos, i s'hi desenvolupava la vida social, com ho demostren espais com les termes. Aquest model urbà, adaptat a la geografia i a les necessitats locals, constitueix un dels llegats més visibles i duradors de la presència romana.

EMPORIAE (Empúries)

PORTA D'ENTRADA A LA PENÍNSULA IBÈRICA

NOM LLATÍ I CRONOLOGIA

La ciutat coneguda com *Empòrion* (posteriorment *Emporia*) té el seu origen al segle VI aC com a colònia grega. La presència romana s'hi inicia l'any 218 aC, durant la Segona Guerra Púnica, i culmina amb la plena integració dins el món romà entre els segles I aC i I dC.

ORIGEN PREVI

Empòrion fou fundada per colons grecs procedents de Focea, amb una clara finalitat comercial. El primer assentament es va establir en un illot costaner, conegut com a *Paleàpolis*. Posteriorment es creà un nou nucli en terra ferma, la *Neàpolis*, molt a prop del poblat indígena dels indigetes, amb els quals els grecs mantingueren relacions comercials.

CONTEXT HISTÒRIC DE LA FUNDACIÓ ROMANA

L'arribada dels romans a Empòrion es produeix l'any 218 aC, quan les tropes comandades per Gneu Corneli Escipió hi desembarquen per frenar l'avanç d'Anníbal durant la Segona Guerra Púnica. Empòrion, aliada de Roma, esdevé un punt estratègic clau per al control de la costa nord-oriental de la Península.

PAPER HISTÒRIC DESTACAT

Empòrion tingué un paper fonamental com a porta d'entrada de la romanització a Catalunya. Inicialment coexistiren dos nuclis diferenciats —el grec i el romà— fins que, a mitjan segle I aC, amb l'arribada de veterans de Juli Cèsar i l'ascens a *municipium*, ambdós nuclis quedaren definitivament unificats sota el nom d'*Emporiae*.

CONFLICTES BÈL·LICS I PERSONATGES

A banda del seu paper durant la Segona Guerra Púnica, Empòrion fou escenari indirecte de les tensions derivades del procés de conquesta i pacificació del territori. Destaca l'actuació de Marc Porci Cató, que l'any 195 aC va establir un campament militar permanent per sufocar les revoltes dels pobles indígenes.

URBANISME I ADAPTACIÓ AL TERRITORI

La ciutat romana d'Emporiae fou projectada en gran part *ex novo*, seguint el model urbanístic romà clàssic de *traçat ortogonal* (planta hipodàmica), amb *cardines* i *decumani*. La ciutat es va envoltar d'una muralla i es va articular al voltant del fòrum, situat en una posició central. El *Cardo Maximus* connectava el fòrum amb la porta sud, l'única conservada.

EDIFICIS PÚBLICS PRINCIPALS

Entre els edificis públics destaquen el *fòrum*, construït en època d'August, amb la cúria, la basílica i un temple dedicat a la Tríada Capitolina; les *termes públiques*, el *mercat*, l'*amfiteatre* i la *palestra*, situats extramurs. Aquests edificis reflecteixen plenament el model de vida urbana romà.

RESTES CONSERVADES EN L'ACTUALITAT

Actualment es conserven importants vestigis de la ciutat romana: trams de la *muralla*, el *fòrum*, les *terms*, restes d'*habitatges (domus)*, l'*amfiteatre*, la *palestra* i el *moll grec*, testimoni del passat comercial de la ciutat.

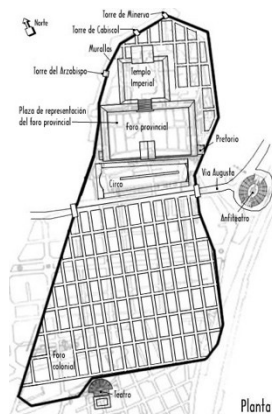
DECADÈNCIA I LLEGAT

A partir del *segle I dC*, Emporiae inicià una lenta decadència a causa del canvi en les rutes comercials, la modificació del curs del riu Fluvià i el creixent protagonisme de Tàrraco i Bàrcino. Al *segle III dC*, les incursions dels pobles bàrbars van accelerar l'abandonament de la ciutat, que quedà reduïda al nucli de l'actual Sant Martí d'Empúries. Malgrat això, Empòrion constitueix avui un jaciment important per comprendre els inicis de la romanització i el contacte entre grecs, ibers i romans.

TÀRRACO (TARRAGONA)

Capital provincial i centre del poder romà al nord-est d'Hispania

NOM LLATÍ I CRONOLOGIA

La ciutat romana de Tàrraco fou fundada a partir de l'any 218 aC, en el context de la Segona Guerra Púnica. Inicialment va néixer com un establiment militar, però al llarg del segle I aC i durant l'època imperial es consolidà com una de les principals ciutats romanes de la Península Ibèrica.

ORIGEN PREVI

Abans de l'arribada dels romans, el territori estava ocupat pel poble iber dels cesetans, que habitaven petits nuclis dispersos. No hi havia, però, una ciutat pròpiament dita fins a la fundació romana.

CONTEXT HISTÒRIC DE LA FUNDACIÓ

Després del desembarcament romà a *Empòrion* (218 aC), les tropes romanes avançaren cap al sud i establiren, a la futura a Tàrraco, una base militar fortificada en un turó amb una posició estratègica sobre el litoral mediterrani. Aquest campament es convertí aviat en el centre d'operacions romà a Hispania durant la guerra contra Cartago.

PAPER HISTÒRIC DESTACAT

Un cop acabada la Segona Guerra Púnica, Tàrraco mantingué un paper clau com a centre militar, administratiu i comercial. A la segona meitat del segle I aC obtingué l'estatus de *colònia* amb el nom oficial de *Colonia Iulia Vrbs Triumphalis Tarraco*. En època d'August, esdevingué la capital de la província de la Hispania Citerior, posteriorment anomenada Tarraconensis.

CONFLICTES BÈL·LICS I PERSONATGES

Tàrraco està estretament vinculada a la Segona Guerra Púnica i a la presència dels Escipions. L'emperador August hi residí durant dos anys (26–25 aC) mentre dirigia les guerres càntabres, fet que reforçà el prestigi i la monumentalització de la ciutat. L'historiador Plini la qualificà com a *Scipionum opus*.

URBANISME I ADAPTACIÓ AL TERRITORI

L'urbanisme de Tàrraco no segueix plenament el model hipodàmic ideal, ja que la ciutat s'hagué d'adaptar a un relleu irregular. Construïda sobre el vessant d'un turó que descendia fins al mar, la ciutat s'organitzava en grans terrasses superposades. Tot i això, els carrers seguien un traçat ortogonal, amb cardines i decumani, i disposaven de clavegueram.

EDIFICIS PÚBLICS PRINCIPALS

Tàrraco comptava amb un conjunt monumental excepcional:

- Fòrum municipal, centre de la vida cívica de la colònia.
- Fòrum provincial, destinat a l'administració de tota la província, construït en època flàvia.
- Circ, edificat a finals del segle I dC, que separava i alhora connectava les diferents terrasses urbanes.
- Teatre (època d'August) i amfiteatre (inici del segle II dC), aquest últim situat fora muralla, a prop del mar.

- Aqüeductes, entre els quals destaca el de les Ferreres, conegut com a *Pont del Diable*.

RESTES CONSERVADES AVUI

Actualment es conserven importants vestigis de la ciutat romana: les muralles republicanes, el circ, l'amfiteatre, restes dels fòrums, el teatre i els aqüeductes, que fan de Tàrraco un dels conjunts arqueològics romans més destacats de la Península.

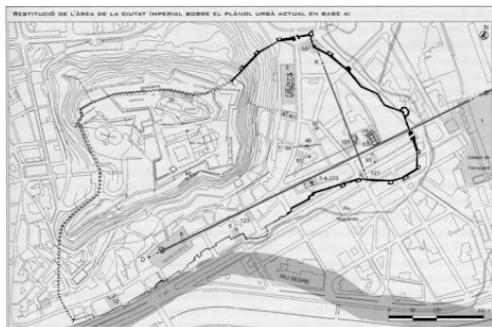
DECADÈNCIA I LLEGAT

A partir de finals del segle II dC, Tàrraco inicià un procés de decadència, accentuat per les crisis internes de l'Imperi i les invasions. En època visigòtica, la ciutat perdé la capitalitat provincial a favor de Bàrcino. Malgrat això, el seu llegat monumental i històric la converteix avui en un referent fonamental per comprendre la romanització i el poder romà a Hispània.

ILERDA (LLEIDA)

La romanització de l'interior i la resistència indígena

NOM LLATÍ I CRONOLOGIA

La ciutat romana d'Ilerda correspon a l'actual Lleida. El seu procés de romanització s'inicia al segle II aC, després de la conquesta romana del territori, i es consolida al llarg del segle I aC, quan la ciutat adquireix un paper històric destacat.

ORIGEN PREVI

Abans de l'arribada dels romans, la zona estava habitada pel poble iber dels *ilergets*, que tenien el seu principal nucli a *Itirta*, situat al turó on avui s'aixeca la Seu Vella. Aquest territori fou governat pels cabdills Indíbil i Mandoni, figures destacades de la resistència indígena davant les potències mediterrànies.

CONTEXT HISTÒRIC DE LA FUNDACIÓ

Durant la *Segona Guerra Púnica*, els ilergets, sota el lideratge d'*Indíbil* i *Mandoni*, mantingueren una política canviant d'aliances entre cartaginesos i romans, fet que provocà diversos aixecaments armats contra el domini romà entre els anys 212 i 206 aC. Un cop sufocades aquestes revoltes, Roma consolidà el seu control sobre el territori i transformà l'antic nucli indígena en una ciutat integrada dins l'organització provincial romana.

PAPER HISTÒRIC DESTACAT

Ilerda esdevingué una ciutat clau de l'interior, situada en un important nus de comunicacions entre la costa mediterrània i les terres interiors d'Hispania. El seu control permetia dominar el pas pel vall del *Segre* (*Sicoris*), fet que explicaria la seva importància estratègica continuada en època romana.

CONFLICTES BÈL·LICS I PERSONATGES

A més de les revoltes d'*Indíbil* i *Mandoni*, Ilerda fou escenari d'un episodi fonamental de la història romana: la *batalla d'Ilerda* (49 aC), durant la guerra civil entre Juli Cèsar i Pompeu. Les forces pompeianes, comandades per Afrani i Petreu, s'hi enfrontaren a l'exèrcit de Juli Cèsar, que acabà imposant-se. Els fets foren narrats pel mateix Cèsar a l'obra *De bello civili*.

URBANISME I ADAPTACIÓ AL TERRITORI

L'urbanisme d'Ilerda presenta característiques singulars, ja que la ciutat hagué d'adaptar-se a un relleu complex, entre el turó de la Seu Vella i els rius Segre i Noguera. Per aquest motiu, el traçat urbà no seguia plenament el model hipodàmic romà, i l'encreuament del *cardo* i el *decumanus* quedava desplaçat. El *fòrum* se situava en una posició no central, probablement a l'actual plaça de Sant Joan.

EDIFICIS PÚBLICS PRINCIPALS

Ilerda disposava d'edificis públics propis d'una ciutat romana: termes públiques, espais administratius, domus, una necròpolis extramurs i un pont sobre el riu Segre, fonamental per a la comunicació i el comerç. Al territori circumdant s'establiren diverses *uillae*, testimoni d'una economia agrícola de secà.

RESTES CONSERVADES AVUI

Actualment es conserven diversos vestigis de la ciutat romana, com trams de muralla, estructures termals, restes del fòrum, habitatges urbans i *uillae* rurals, que permeten reconstruir l'organització de la ciutat i el seu territori.

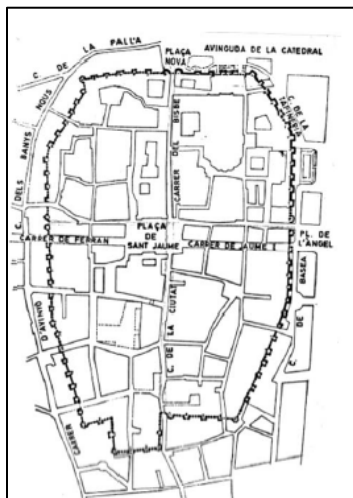
DECADÈNCIA I LLEGAT

La decadència d'Ilerda s'inicià a partir de la segona meitat del segle III dC, en el context de la crisi de l'Imperi i les primeres invasions bàrbares. Tot i això, el nucli urbà no desaparegué i continuà ocupat en èpoques posteriors. Ilerda constitueix un exemple significatiu de ciutat romana de l'interior, marcada tant per la resistència indígena inicial com per la progressiva integració dins el món romà.

BÀRCINO (BARCELONA)

La ciutat augustea: ordre, planificació i estabilitat

NOM LLATÍ I CRONOLOGIA

La ciutat romana de Bàrcino, amb el nom oficial de *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, fou fundada entre els anys 15 i 14 aC, en època de l'emperador August, un cop finalitzades les guerres càntabres. La seva fundació s'inscriu en el moment de consolidació de l'Imperi i d'organització estable del territori.

ORIGEN PREVI

Abans de la fundació romana, el territori estava habitat pel poble iber dels laietans, que ocupaven petits assentaments dispersos. No hi havia, però, un nucli urbà important en l'emplaçament exacte de la futura colònia romana.

CONTEXT HISTÒRIC DE LA FUNDACIÓ

La fundació de Bàrcino respon a una voluntat política i administrativa d'August: reforçar el control del litoral entre Tàrraco i Emporiae, assegurar les comunicacions i afavorir l'assentament de veterans de l'exèrcit. Bàrcino no neix com a ciutat de conquesta, sinó com a colònia de planificació, pensada per garantir l'estabilitat i l'ordre.

PAPER HISTÒRIC DESTACAT

Tot i que Bàrcino no assolí mai la importància política de Tàrraco, exercí un paper rellevant com a centre administratiu local i com a ciutat ben integrada dins la xarxa urbana romana. Amb el temps, especialment a partir del segle III dC, la seva importància augmentà progressivament.

CONFLICTES BÈL·LICS I PERSONATGES

Bàrcino no està vinculada a grans conflictes bèl·lics en el moment de la seva fundació. La seva història s'associa sobretot a la figura de l'emperador August, sota el qual fou creada, i al model de ciutat estable i pacificada propi de l'època imperial.

URBANISME I ADAPTACIÓ AL TERRITORI

Bàrcino és un exemple paradigmàtic del model urbà romà ideal. Presentava una estructura hipodàmica regular, amb carrers disposats en forma de graella a partir de dos eixos principals: el *cardo maximus* (nord-sud) i el *decumanus maximus* (est-oest), que es creuaven al fòrum, situat a l'actual plaça de Sant Jaume. La ciutat estava envoltada per una muralla, reforçada al segle III dC amb un doble recinte i nombroses torres.

EDIFICIS PÚBLICS PRINCIPALS

Entre els edificis públics de Bàrcino destaquen el *Fòrum*, centre de la vida cívica; el *temple dedicat a August*, situat al turó Tàber (del qual es conserven columnes visibles avui); les *termes*, espais administratius i zones residencials. Fora muralla hi havia una *necròpolis* i infraestructures com l'*aqüeducte*.

RESTES CONSERVADES AVUI

Actualment es conserven nombrosos vestigis romans a Barcelona: trams de la muralla, restes del temple d'August, el traçat dels carrers romans integrat en el Barri Gòtic, restes d'aqüeductes i estructures funeràries, que permeten reconstruir l'antiga Bàrcino.

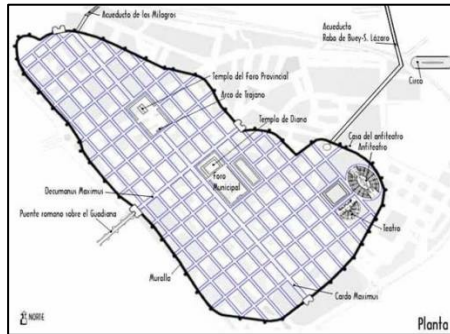
DECADÈNCIA I LLEGAT

A partir del segle IV dC, Bàrcino guanyà protagonisme en detriment de Tàrraco i, en època visigòtica, es convertí en un centre polític rellevant. El seu llegat urbà és especialment visible en la configuració del nucli antic de Barcelona, que conserva encara avui la petjada del traçat romà.

EMÈRITA AUGUSTA (MÈRIDA)

La gran capital imperial de l'Hispania romana

NOM LLATÍ I CRONOLOGIA

La ciutat romana d'Emèrita Augusta correspon a l'actual Mèrida. Fou fundada l'any 25 aC per ordre de l'emperador August, un cop finalitzades les guerres càntabres, com a colònia destinada a acollir els veterans (emeriti) de les legions V Alaudae i X Gemina.

ORIGEN PREVI

Abans de la fundació romana, el territori estava habitat per pobles indígenes de tradició lusitana, però no hi havia un nucli urbà rellevant en l'emplaçament exacte de la futura ciutat romana.

CONTEXT HISTÒRIC DE LA FUNDACIÓ

La fundació d'Emèrita Augusta respon a una clara voluntat política d'August: organitzar i controlar l'oest peninsular després de la pacificació del territori. La ciutat fou creada *ex novo*, amb una planificació urbana acurada, i concebuda des del primer moment com un centre administratiu de primer ordre.

PAPER HISTÒRIC DESTACAT

Emèrita Augusta esdevingué la capital de la província de la Lusitània, una de les tres grans províncies en què August reorganitzà Hispania. La ciutat assumí funcions polítiques, administratives i judicials, i es convertí en una de les urbs més importants i monumentals de tota la Península Ibèrica.

CONFLICTES BÈL·LICS I PERSONATGES

Tot i que no fou escenari directe de grans conflictes bèl·lics, Emèrita Augusta està estretament vinculada a les guerres càntabres, ja que fou fundada immediatament després de la seva conclusió. La figura central associada a la ciutat és l'emperador August, impulsor tant de la seva creació com del seu desenvolupament institucional.

URBANISME I ADAPTACIÓ AL TERRITORI

Emèrita Augusta és un exemple excel·lent del model urbà romà ideal. Presentava una estructura hipodàmica regular, amb un traçat ortogonal organitzat a partir del cardo maximus (nord-sud) i el decumanus maximus (est-oest), que es creuaven al fòrum. La ciutat s'adaptà al pas del riu Anas (Guadiana), que fou travessat per un monumental pont romà, clau per a les comunicacions.

EDIFICIS PÚBLICS PRINCIPALS

El conjunt monumental d'Emèrita Augusta és excepcional:

- Teatre i amfiteatre, construïts a finals del segle I aC.
- Circ, un dels més grans de l'Imperi.
- Fòrum municipal i fòrum provincial.
- Temple de Diana, de funció cultual i representativa.
- Aqüeductes, com el dels Milagros i el de Rabo de Buey-San Lázaro.
- Aquests edificis reflecteixen el paper central de la ciutat dins l'administració imperial.

RESTES CONSERVADES AVUI

Actualment, Emèrita Augusta conserva un dels conjunts arqueològics romans més complets d'Occident, amb el teatre, l'amfiteatre, el circ, el pont sobre el Guadiana, els aqüeductes, temples i restes de fòrums i habitatges, declarats Patrimoni Mundial per la UNESCO.

DECADÈNCIA I LLEGAT

Tot i la crisi de l'Imperi a partir del segle III dC, Emèrita Augusta mantingué una certa importància en època visigòtica, gràcies al seu pes administratiu i religiós. El seu llegat monumental converteix la ciutat en el millor exemple de capital provincial romana conservada a la Península Ibèrica.